

İnanç çizgisinde isâbet

Mu'tezile mezhebinin Üstad Bedüzzaman'ca eleştirilen görüşleri nelerdir?

Her ne kadar günümüzde Mu'tezile mezhebinin mensubu kalmamışsa da, fikir ve görüşlerinin bilinmesi, doğrunun bulunması açısından faydadan uzak değildir. Mu'tezile'nin, îmân ve îtikat sahasında ehl-i Sünnete aykırı bir takım görüşleri vardır. Bu görüşler üzerinde Üstad Bedüzzaman Hazretlerinin kaydettiği eleştirileri kısaca arz edelim:

1-Mu'tezile imamları Allah'ı kötülüklerden takdis ve tenzih etmek için şerrin îcâdını Allah'a vermiyorlar ve "Beşer, kendi fiillerinin yaratıcısıdır" diyorlar. Oysa ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, hayrın da, şerrin de Allah tarafından yaratıldığına inanır.

Üstad Bedüzzaman ehl-i Sünnet inancını şöyle savunur: Allah'ın şer yaratması Allah için bir eksiklik değildir ki Allah'ı tenzih etmeyi gerektiren bir konu olsun. Çünkü şer olan, şerri yaratmak değil; şerri işlemektir. Zîrâ yaratmak genel neticelere bakar. Her bir şer yaratılış itibariyle, çok hayırlı neticelerin ilk adımlarını teşkil eder. Meselâ ateşin yüz hayırlı neticeleri vardır. Fakat yanlış tercihi nedeniyle ateşten zarar gören, meselâ yemeğini pişiren ateşe elini sokan bir adam, ateşte elini yaksa, "Ateşin yaratılışı şerdir" diyemez.¹

Mu'tezile, insanların kendi fillerinin yaratıcısı olduğu hükmünü, Cenab-ı Hakk'ı kötülüklerden tenzih etmek için vermiştir. Cenab-ı Hakk'ı noksanlıklardan tenzih muhabbeti itibariyle mazurdur.² Fakat bu fikir düşüncenin tefrit noktasıdır.³ Zîrâ, Allah'ı kötülüklerden tenzih etmek için "Çirkin şeylerin yaratılması Allah'a ait değildir." Demeye gerek yoktur. Çünkü kötülük de olsa her hangi bir şeyin yaratılışını Allah'tan başkasına vermek mümkün değildir.

Bedüzzaman'a göre her şeyin biri mülk, diğeri melekut; yani biri dış, diğeri iç olmak üzere iki ciheti vardır. Mülk ciheti aynanın arka yüzü gibidir ki, bazan eşyanın kabiliyetinden kaynaklanan çirkinlikler görünmektedir. Fakat melekut ciheti aynanın şeffaf yüzü gibi, her şeyde ve her zaman güzeldir ve şeffaftır. Öyle ise mülk cihetinde çirkin görünen bir şeyin yaratılışı hakîkatte çirkin değil, güzeldir; güzellikleri tamamlamak içindir.⁴

2-Tabiatçılar sebeplere hakîki tesir veriyorlar. Mecûsîler biri şer için, biri hayır için olmak üzere iki yaratıcıya inanıyorlar. Mu'tezile de "Kulun irâdî fiillerinin yaratıcısı kuldur" diyor. Ehl-i Sünnete göre ise Allah birdir; insanın bütün fiillerini ve her şeyi yaratan Allah'tır.

Bedüzzaman'a göre, ilk üç görüşte hatâ vardır. Üçü de haddini aşmaktadır.⁵

Bu yanlış vehimleri düzeltmek ve ehl-i Sünnet çizgisinin doğruluğunu göstermek için Bedüzzaman şu tesbitlerde bulunur: İnsanın sıfatları küçücüktür; eşya ile birden değil, sıra ile ve nöbetleşe meşgul olmaktadır. Sonra; insanın kıymetini belirleyen mâhiyetidir. Mâhiyeti ise gayreti nisbetinde değerlidir. Gayreti de gâyesine göre değer kazanır. Bir diğer husus; insan hangi şeyle ilgilense ona bağlanır ve onda kendini kaybeder. İnsanın küçücük şeyleri büyüklere vermek istemeyişi bundandır. Bir diğer mesele ise, insan Cenâb-ı Hakk'ı kendi sıfatları ölçüsünde düşünüyor, hatâ ediyor.

Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları kayıt ve sınır altına alınmaz. Cenâb-ı Hakk'ın kudreti, ilmi, irâdesi güneşin ışığı gibi bütün varlıkları birden sarar. Hiçbir şeyle ölçülemez. Sonra; Allah'ın kudreti en önce eşyanın iç yüzünü etkiler. Eşyanın iç yüzü ise her halde güzel ve seffaftır. İnsanın zihni ve fikri, Cenâb-ı Hakk'ın azametinde bir ölçü bulacak genişlikte değildir. Cenâb-ı Hak varlıklara aslâ kıyas edilmez. Vâcibi mümkün kıyas etmekten gülünç şeyler çıkar. İşte tabiatçıların vehimleri, Mecûsîlerin hatâları ve Mu'tezile'nin yanlış hükümlerinin altında yatan sebepler bunlardır. Bu tür vehimlere bazen mü'minler de vesvese cihetiyle maruz kalmaktadırlar. Dikkat etmek lâzımdır.⁶

3-Mu'tezile imamları, "Büyük günah işleyen bir mü'minin îmânı gider" diyorlar. Oysa ehl-i Sünnet inancına göre, amel îmândan bir cüz olmadığından, büyük günah işleyen kimse işlediği günahı helâl saymadıkça dinden ve îmândan çıkmaz.

Üstad Bedüzzaman ehl-i Sünnet inancının doğruluğunu şöyle açıklar: İnsan nefsi hazır bir dirhem lezzeti gelecekteki, görünmeyen tonlarla lezzete tercih edebildiği gibi, hazır bir tokat korkusundan, ileride bir sene azaptan daha ziyâde çekinir. İnsanda hissiyât galip olsa aklın muhakemesini dinlemez. Heves ve vehmi hükmeder ve az bir hazır lezzeti, ilerideki gâyet büyük mükâfâta tercih eder. Nefis de yardım etse, îmân mahalli olan kalp ve akıl susarlar, çünkü mağlup olurlar. Şu halde büyük günahları işlemek îmânsızlıktan gelmiyor; hissin, hevesin ve vehmin gâlip olmasıyla akıl ve kalbin mağlûbiyetinden ileri geliyor.⁷

4-Mu'tezile imamları derler ki: "Eşya kendi zâtında âhiret ve hakikat itibariyle ya

iyidir, ona binâen emredilmiştir. Ya da kötüdür, ona binâen yasaklanmıştır. Yani iyilik ve kötülük eşyanın zâtında vardır. Allah'ın emretmesi veya yasaklaması ona bağlıdır." Oysa ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat der ki: "Cenâb-ı Hak bir şeye emrederse o şey güzel olur. Yasaklarsa o şey çirkin olur. Yani güzellik Allah'ın emri ile, çirkinlik de Allah'ın yasaklaması ile ortaya çıkar."

Ehl-i Sünnetin daha isâbetli olduğunu kaydeden Bedüzzaman Hazretleri, namazdaki vesveseyi yenmenin de ehl-i Sünnetin anlayışına göre mümkün olduğunu beyan eder. Yani güzellik ve çirkinlik Allah'ın emrine göre anlaşıldığından, meselâ kulun bilgisi dışında ibâdet bozucu bir durum meydana gelmiş olsa, daha sonra anlaşılması da zor olsa, bu durum ibâdeti bozmaz, Cenâb-ı Hakk'ın kabul etmesi umulur.⁸

5-Mu'tezile, "Cehennem sonradan yaratılacaktır" der. Oysa ehl-i Sünnete göre Cennet ve Cehennem şu an mevcuttur.

Bedüzzaman ehl-i Sünnetin görüşünün doğruluğunu şöyle açıklar:Biri büyük, biri küçük olmak üzere iki Cehennem vardır. Küçük Cehennem, dünyanın merkezinde varlığı ilmen dea ispatlanan ve dünya ateşinden iki yüz bin derece daha şiddetli olan ateş küredir. Büyük Cehennemin vazîfelerini berzah âleminde küçük Cehennem yapmaktadır. Allah'ın emri geldiğinde üzerinde yaşayan insanları haşır meydanına dökcek olan dünya, aynı anda karnında taşıdığı küçük Cehennemi de büyük Cehennem'e teslim edecektir.

Büyük Cehennem, elektrik lambalarının fabrikasının kazanı hükmündedir. Âhirete bakan gök yüzündeki yıldızlar ateşi ve harareti büyük Cehennem'den, nur'u da Cennetten almaktadırlar.⁹

6-Mu'tezile kaderi inkâr eder. Kurşunla ölen birisi için Mu'tezile, "İsâbet almasaydı ölmeyecekti" der. Oysa ehl-i Sünnete göre kadere îmân, îmân esaslarındandır. Böyle birisine ehl-i Sünnet: "İsâbet almasaydı, ölmesi bizce meçhuldür" der.

Bedüzzaman Hazretlerine göre, kaderin sebep ve sebebin sonucunda meydana gelen olayla alâkası birdir. Dolayısıyla, adamın ölmeyeceğini farz etmek, tüfeğin de atılmayacağını farz etmek demektir. Oysa vuran suçludur. Çünkü kendi irâdesiyle hareket etmiştir. Vurmaya meyletmeseydi, adamın ölüp ölmeyeceği elbette meçhuldür. Yani ehl-i Sünnet görüşünde ve inanç çizgisinde isâbetlidir. ¹⁰

Dipnotlar:

1-Lem'alar, s. 80;

2-Mektûbât, s. 437;

3-İşârâtü'l-İ'câz, s. 30;

4-İşârâtü'l-İ'câz, s. 73;

5-Muhâkemât, s. 114;

6-İşârâtü'l-İ'câz, s. 76;109;

7-Lem'alar, s. 80, 81;

8-Sözler, s. 250;

9-Mektûbât, s. 15;

10-Sözler, s. 431.